

הסכמות לפי סדר א' ב'

צבי ברוורמן

ראב"ד בד"ץ ביתר-עילית

ואב"ד בביה"ד "נתיבות חיים" ו"האמת והשלום"
ראש כולל ובית הוראה "שערי מישור"

אבינודב 3, ירושלים תובב"א

בס"ד

הסכמה

התענגתי שעות רבות בעברי בין בתרי הספר הנפלא "אבני משה", פרי עטו של ידידי עוז הגאון רבי משה נגר שליט"א, היושב על מדין כחבר בית דין צדק "האמת והשלום" וספר זה כולו מחמדים, מלא מזון לזן בעומקה של הלכה, ונתבררו בו בהיקף עצום מאות ענינים בסוגיות החמורות שבאבן העזר הלכה ולמעשה, ממש לא בא כבושם הזה, והכל מסודר באופן נפלא.

והנני להכיר את הרה"ג המחבר שליט"א, אשר זכה לכתרה של תורה, והינו בקי גדול בדברי רבותינו הפוסקים שלאורם אנו הולכים, בעמקות גדולה בסברא ישרה ובהבנה ברורה, ובענינים הרבים שנשאנו ופלפלנו במו"מ של הלכה למעשה, ראיתי את ידיעותיו העצומות בדברי רבותינו הפוסקים, וכי הינו קולע אל השערה לא יחטיא.

והנני בזה לברך את מעכ"ת הגאון רבי משה שליט"א, שיהא ה' בעזרו, להרבות תורה והוראה בישראל, וחפץ ה' בידו יצלח, להוסיף חיילים לתורה ולתעודה, בהרבצת תורה בחיבוריו היקרים, ברוב השקט ושלווה, ברכה והצלחה.

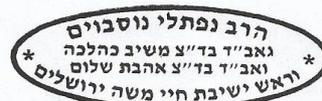
הכו"ח לכבוד התורה

בכ"ב לחודש אלול תשפ"ה

צבי ברוורמן

ק"ס
גם אנו צ"ג געלט' ז'קרי הרח' הג' עליטא
בחיבות הספ' הנלאו זקנ' מיה למידי
וציק הרח' כ' מיה זק' גע'טא. זיקר
זיער' זקיק' ע' האזמר לעב'ג' אז' היקין
ק'ת' יקנין מע' ואכ'ע'ט' א'ני'ר
ק'ת' ז'ק' המרה
זמתי צ'מ'ז'ז'

ההסכמה ניתנה לחלק חו"מ

Shlomo Yedidya Zahafrani

Rav of Kehilot Ameley HaTorah
Rosh-Kollel & Av Beit Din Keter Torah

שלמה ידידיה זעפראני

נשיא קהילות "עמלי התורה"
ר"כ ואב"ד "כתר תורה"

בס"ד יום ד' יד' מרחשון תשפ"ו

מכתב ברכה

הנני לברך את הרב היקר והחשוב ת"ח היושב על מדין מעלת הרה"ג
משה נגר שליט"א אשר לן באהלה של תורה ושם לילות כימים להיות
עמל ויגע באהבתה, וגם לרבות שירתו קודמת להכמתו.

והנה עתה הניף ידו שנית להעלות מגילת ספר על שלחן מלכים מחיבורו
החשוב אשר פיו יקבנו "אבני משה", על פי סדר השולחן ערוך אבן העזר.
בו יורד הוא לבירור שורשי הסוגיא ושיטות הראשונים וגדולי הפוסקים
ועד רבותינו האחרונים.

וכמעשהו בראשונה ערך את הדברים בטוב טעם ודעת דבר דבור על
אפניו בהיקף רחב בסדר ובבהירות נפלאה כל הרואה אומר ברקאי, וגם
לרבות שבכל הלכה הזכיר את הכרעת פסק ההלכה על מנת שהלומד בו
יצא מתוך הלכה פסוקה.

ואמינא לפעליה יישר וחפץ ה' בידו יצלח להגדיל תורה ולהאדירה מתוך
בריות דגופא ונהורא מעליא, ויזכה להוציא מן הכח את הפועל כשרון
מעשיו הברוכים, ויתבררן שמעתתיה בבי מדרשא, ויתברך בכל מילי
דמיטב וכט"ס אכ"ר.

ביקרא דאורייתא

שריאל רוזנברג

אב"ד בית דין צדק - בני ברק
רב שכונת רמת דוד (פרדס ברמן)
בני ברק

בס"ד, אלו ימי אנו טובי גשמי

עיינתי מעט בספר "אבני משה" על אה"ע שחיבר
הרב הנאון ר' משה נגר שליט"א, ובו הוא דן
בהלכות המצוות, והן הלכות המורות מאד, ומביא
דברי הפוסקים ונוג' דין בדבריהם, והכל בדרך
קצרה וברורה וחתובה. ואמנם לא עברתי על כל
הספר, ואין אני יכול לומר וליתן הסכמה לפסקים
וההכרעות עצמן, אך מתוך הדברים נראה שרב
נוברי של הרה"ג המחבר בהלכה, והולך למישרים
ואינו מחפש בדרכים עקלקלות, וראוי חיבור זה
לעלות על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן.
והנני בברכה, שחפץ ר' בידו יצליח, להפיץ חכמתו הוצה,
ויהא מן המורים כהלכה ולא תצא ח"ו תקלה מתח"י.

אב"ד
שריאל רוזנברג

פרק כד

קביעת מוות

(שו"ע סימן יז)

מפתח נושאים: נפל לתוך כבשן האש / אסון בנייני התאומים / גורד שחקים שנפל ולא ידוע אם שהה בביתו או במשרדו באותו שעה ולא נמצא גופתו כגון: באסון התאומים וברעידת אדמה / חיסולים בעולם הפשע / אשה שבעלה נורה בראש / להעיד על גוסס שהוא מת / האחרונים חולקים על הבית שמואל / בדיעבד אם נשאת בעדות שהיה גוסס / אלף האלמנות דמלחמת יום כיפור שהתיר היביע אומר / זיהוי חלל / לענין הלכה / זיהוי מת בלי חוטם שנמצא המת בביתו או עם סימן אחר / ראייה לחילוק זה / זיהוי חלל שלא ידוע אם עברו ג' ימים / זיהוי חלל אחר שיצא מהמים / כשלא ידוע אם שהה שעה / למה לא מהני טביעות עין / טביעות עין במת שאירע לו אירוע שרובן למיתה / האיך משיאין נשים שטבעו בעליהן ע"י טביעת עין / האם מהני בהתבוננות גדולה / האם המים משנים צורת הפנים / זיהוי ע"פ בגדיו ומסמכים / לענין הלכה / חייל שנמצאה דיסקית עם שמו / זיהוי חלל ע"פ קוצב לב / קעקועים / משקפים / תעודת זהות ורישיון נהיגה ורב קו / מרשם שיניים וסימנים בגופו / טביעת אצבע / זיהוי חלל ע"פ תמונה / עוד מפוסקי זמננו / צירופי סימנים / אופנים שמצרפים כמה סימנים / לענין הלכה

נפל לתוך כבשן האש

בגמרא יבמות (קכא): ת"ר נפל לתוך כבשן האש מעידין עליו (שמת). **אמנם בירושלמי (טו, ג)** מבואר נפל לכבשן של אש אין מעידין עליו **חיישינן שמא נעשה לו נס כחנניה מישאל ועזריה.**

שנפל במקום דלא שייך נס, ותמה עליו החלקת מחוקק (יז, נ) דבכל מקום שייך נס. והרב המגיד כתב בשם הרשב"א דדוקא נפל לתוך כבשן האש שהוא עמוק, ואינו יכול להעלות משם, אבל לתוך מדורת אש אין מעידין עליו שצא משם וכך כתבו הריטב"א והנימוקי יוסף (שם).

וכתב הב"ח דלא פליגי דגמ' דילן מיירי

אסון בנייני התאומים

היביע אומר (י, אהע"ז יח) דן בעגונה שבעלה היה במגדל התאומים בקומה 105 כמה קומות מעל הפיצוף שהתרחש בקומה 92, ואת הימצאותו של בעלה קבע

סופר דבזה הזמן שיש בית דואר וחדשות ולא הודיע טפי עדיף מצורבא דרבנן של זמן הש"ס דקלא אית ליה. ועיין עוד במאסף ישורון (יא עמ' תרכז). וכעין זה ראיתי בכמה פוסקים אולם לא ראיתי בפוסקים מי שיתיר היכא שלא נודע אם היה בבניין באותו זמן ויתבאר בסמוך שיש פתחא דהיתרא גם בזה.

על ידי שנעשו שיחות טלפון ושליחת מיילים עמו דקות ספורות לפני התנגשות המטוס. והעלה להתיר דהוי כנפל לכבשן האש, ואת"ל שלא נספה באש שמא מת מכח הנפילה או תחת עיי המפולת, והוי תרי רובי. וצירף את שיטת רבי אליעזר מוודרון שלא אמרו מים שאין להם סוף אשתו אסורה לעולם, ואת שיטת החתם

גורד שחקים שנפל ולא ידוע אם שהה בביתו או במשרדו באותו שעה ולא נמצא גופתו כגון: באסון התאומים וברעידת אדמה

לעולם כמו בנידונים שלפנינו אם משום שנספתה גופתו מרוב החוס או שקבורה גופתו עמוק עמוק מתחת הריסות הבניין ואי אפשר להגיע לשם בכה"ג, יש צד להתיר היכא שנשתקע שמו ואבד זכרו ויש אומדנות חזקות שאילו היה חי היה חוזר לביתו, ואין להקשות ממה שחששו ביבמות (קטו) כבי הילולא שמא ברח מחמת שנהיה בעל מום, חד דיש ראשונים הסוברים שהחשש רק מפני שנמצאה היד שלו, וגם לחולקים שאני התם שיש ריעותא במה שלא נמצאה גופתו, דבזמן הגמ' הבתים היו שתי קומות ובקל היה אפשר למצוא את גופתו ואם לא מצאו יש לחוש שברח מחמת כיסופא משא"כ בבניינים רבי קומות, ויתבאר להלן עוד בסוגיא זו.

יש לדון בגורד שחקים שנפל ולא ידוע אם שהה בביתו או במשרדו באותו שעה ולא נמצא גופתו כגון: באסון התאומים וברעידת אדמה, האם תולים שהיה בביתו או במקום עבודתו באותה שעה ומת או חיישנין שמא ברח למקום אחר. לכאורה יש פתחא דהיתרא דיש כאן רוב למיתה דאבד זכרו ונשתקע שמו כמו שכתב תרומת הדשן ודלא כהחזון ואיש, וניתן לצרף לזה את סברת השבות יעקב שלא החמירו חכמים במשאל"ס ברכה בשנים שרדופה להינשא, ואת סברת המהרי"ל דיסקין שלא החמירו חכמים שתשב עגונה כל ימיה, רק במשאל"ס דשמה ימצאוהו נטבע במים ויכירוהו ונתיר אותה אח"כ לכן חשו לאחד מיני אלף שניצל. אבל במקום שאפשר שלא ימצאו את גופתו

חיסולים בעולם הפשע

מהמקרים מעלימים גופתו וטומנים הגופות באתר בניה וכו'. אם ידוע שהיה

כידוע ישנם חיסולים בעולם הפשע ובחלק מהמקרים יש גופה ובחלק

אבני משה

פרק כד | קביעת מוות | רסז

דן בבעל שנעלמו עקבותיו ונמצא רכבו שרוף בחולות ואביו פרסם פרס גדול מאד לכל מי שיתן מידע על בנו ולא נמצא דבר. ושוחח עם כמה מאנשי עולם הפשע לשאול אודות פלוני ואמרו לו כי הוא טמון באחד מיציקות הבטון של בניין כלשהו והתיר את אשתו על ידי אומדנות שונות ומסיחים לפי תומם עיי"ש. ונתבאר לעיל במי שנשתקע שמו ואבד זכרו האם חשיב כרוב למיתה והוי כמו מים שאין להם סוף שרק לכתחילה החמירו חכמים.

מאנשי העולם הפשע, ונעלמו עקבותיו יש כאן אומדנא שחוסל דאיך לא יצור קשר כלל עם שום אחד מבני משפחתו וישאיר את כספו בבנק. ואע"פ שישנה אפשרות שנאלץ לברוח ולהעלם למדינה אחרת שאויביו לא ימצאהו, אין נראה לחוש לזה דהאיך לא יצור קשר עם בני משפחתו ולכלל הפחות ירגיע אותם שהוא חי ונאלץ לחיות במרחקים. וגם אין לחוש שנשבה ואין יכול ליצור קשר דאין דרכם בכך כלל. הגרש"מ עמאר (שמע שלמה א, אהע"ז ה)

אשה שבעלה נורה בראש

ומחזירו לתוך העיר או לעיר אחרת סמוכה היה הדבר ידוע, אבל העיקר שההצלה של הפצוע הנופל לארץ נמנעת, ועוד שהמוח הוא אבר שהנשמה תלויה בו ואמרו יבמות ק"כ ב' ממקום שנפשו יוצאה מעידן עליו, ואף אם נימא דמוח לא מקרי נפשו יוצאה מקרי נפשו מ"מ יש להתיר אחר י"ב חדש, ואף שיש טריפות שמצאו להן בימים אחרונים רפואה כמדומה דיריה במוח גם היום הוא בחזקת שאין לו רפואה".

כתב החזון איש (כח, א) "על דבר האשה המעידה שראתה שבעלה נורה בראשו ונפל על הארץ, בהמצאו בקבוצת בני העיר שיצאו להריגה ע"י חיל הגרמנים, נראה לצדד להקל, דלא חיישנין שניצול, שרציצת המוח ע"י יריה הוא צפוי למות מועטות אם לא ימהרו לו טיפול רפואי תיכף, ולפי תנאי המקום היה מן הנמנע שיעסקו בו מצילים שהרי היו כולם צפויים למות, וחיל הרוצחים מפקחים עליהם, ואם היה אחד מצילו

להעיד על גוסס שהוא מת

ולמדו מזה המהר"ם והטושו"ע (יו"ד שלט, ב) שמי שאמרו לו ראינו בנך או אחיך גוסס היום ג' ימים הוא בחזקה שמת וצריך להתאבל עליו והרמ"א הוסיף דוודאי מת. הבית שמואל (יז, יח וצד) למד מדבריהם גם לגבי עיגון שאם ראו את

במשנה בגיטין (כת) המביא גט, והניחו זקן או חולה נותן לה בחזקת שהוא קיים, ובגמ' אמר רבא לא שנו אלא זקן שלא הגיע לגבורות, וחולה, שרוב חולים לחיים, אבל זקן שהגיע לגבורות, וגוסס, שרוב גוססין למיתה לא.

בעלה גוסס מעידין עליו ומשיאין את אשתו, וכתבו האחרונים שהביאו לומר כן מה שכתב הרמ"א שוודאי מת, ועוד שאם אתה מתיר להתאבל עליו אתה מכשיל את

האשה כמו שכתבו הריב"ש (סי' תקח) והרמ"א (אהע"ז יז, ה) והעיטור בשם הרי"ף והשו"ע (יו"ד שעה, ז) שאין מספידין עד שיודעים שהוא מת.

האחרונים חולקים על הבית שמואל

הפתחי תשובה (יז, קלא) הביא שהאחרונים השיגו על הבית שמואל והסכימו כולם שאין מעידין על הגוסס לעולם ואין חילוק בין גוסס שעה לגוסס ג' ימים, וחלקם מתרצים את דברי המהר"ם דהתם מיירי בכה"ג שאין חשש תקלה לאשה כגון שאין לו אשה וכו', מהם מתרצים דלפי המהר"ם לענין אבלות מתאבלים אע"פ שאין משיאין את אשתו ולא חיישנין לתקלת האשה, ובאמת המעשה שדיבר בו המהר"ם היה באשה ואזיל לטעמיה דלא חש לתקלת האשה, אבל השו"ע שינה הלשון מי שאמרו לו

ראינו קרובך' והיינו בכה"ג שאין לו אשה ואזיל לטעמיה (יו"ד שעה, ז) שחושש לתקלת האשה עכ"ל. ולא נתברר לי האיך הוציאו מדברי העיטור והשו"ע כלל שכל שלא נשאת לא תתאבל, דמשמע בעיטור דהטעם שלא תתאבל כיון דבמים שאין להם סוף יש חזקת חיים, ופליג על הרמב"ם הסובר שמים שאין להם סוף חשיב רוב ויורדים לירושה וחששו רק לאיסור אשת איש, וא"כ להעיטור היכא שיש רוב למיתה יכולה להתאבל ואין לחוש לתקלה כמו שכתבו המהר"ם והרא"ש.

בדיעבד אם נשאת בעדות שהיה גוסס

לענין דיעבד אם נשאת ע"י שהעידו על בעלה שהיה גוסס נחלקו האחרונים המהרח"ש והרדב"ז והדגול מרבכה סוברים דאף בדיעבד תצא, ואילו הבית מאיר והמעדני יו"ט והקרוב נתנאל סוברים שבדיעבד לא תצא כמו במים

שאיין להם סוף, ובמראות הצובאות הביא בזה מחלוקת ראשונים וסיים דמהראוי לומר בדרכנן בספק פלוגתא דרבוואתא אזלינן לקול' שלא להוציא אשה מבעלה אלא דלמעשה צ"ע להקל בזה, הובא הדברים בפתחי תשובה (יז, קלא).

אלף האלמנות דמלחמת יום כיפור שהתיר היביע אומר

כתב היביע אומר (י, אהע"ז ג) "ברוב המקרים הזיהוי נקבע ע"י היכרות שע"פ שני עדים או יותר שהכירו את החלל עוד

בחיים חיותו, והזיהוי נעשה כהלכה בתוך ג' ימים שנהרג ויתר הפרטים, אולם לפי אופיה המיוחד של מלחמת יוה"כ

העשויה ממתכת ותלויה בשרשרת על צואר החלל, ובה חקוק שמו ושם משפחתו ומספר האישי. והנה אע"פ שלא נזכר בה שם אביו, כבר הסכימו הרבה מגדולי האחרונים ששם משפחה מהני במקום שם האב כמבואר בשו"ת המרשד"ם (אעה"ז לה)..".

שהיתה קשה ואכזרית מכל המלחמות שידענו עד כה, ע"י אמצעי לחימה נוראים, נוצר מצב שלא תמיד היה ניתן לזהות את החללים ע"י הכרת הפנים עם החוטם או בתוך ג' ימים, כפי שההלכה קובעת, והיינו נאלצים בהרבה מאד מן המקרים לסמוך ולהתבסס על הדיסקית

זיהוי חלל

לאחר יב' חודש, ומעשים שבכל יום שמתירים את הנשים. והרב הקדוש ר' שמשון כשהגיד עליו בעל החלום לאחר חצי שנה היה ניכר כאלו הוא חי. כן כתבו שם התוס' (קכ) והרא"ש, אולם הנימוקי יוסף כתב שאינו נכון בעיני הרשב"א (קכא). והרא"ה והריטב"א (קכ) דהא מתניתין סתמא קתני ואפילו כל הגוף שלם, ולא עוד אלא דכיון דקתני אפילו יש סימנין משמע שאע"פ שגופו שלם ויש בו סימנין אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם ומיהו ודאי אם יש להם סימן מובהק בגופו מעידין, גם הריב"ש (סי' שעח) כתב שדברי ר"ת דחויים (ב"י יז, כד).

במשנה יבמות (קכ) אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם, אף על פי שיש סימנין בגופו ובכליו. אין מעידין אלא עד שתצא נפשו, ואפי' ראוהו מגוייד, וצ'לוב, והחיה אוכלת בו. אין מעידין אלא עד ג' ימים. ר' יהודה בן בבא אומר לא כל האדם, ולא כל המקום, ולא כל השעות שוין, ובגמ' ת"ר פדחת ולא פרצוף פנים, פרצוף פנים ולא פדחת אין מעידין עד שיהו שניהם עם החוטם.

ופירש"ת (ספר הישר צב) דהמשנה מיירי דוקא כשאין שם אלא הפרצוף אבל כל גופו שלם אפי' אין כאן פדחת וחוטם, ניכר הוא היטב ע"י טביעות עין ואפי'

לענין הלכה

דר"ת מהני טביעות עין בלא סימנים כלל אבל בתוס' וברא"ש משמע דצריך לומר סימנין עם טביעות עין והיינו סימנים שאינן מובהקים, והשו"ע כתב טביעות בלא סימנים נמי מהני לטעמו אזיל שכתב בתשובה וכו' עכ"ד.

השו"ע (יז, כה) הביא דעת ר"ת וכתב שחלקו עליו, והחלקת מחוקק מדייק מדלא סתם בהדיא לא כר"ת משמע קצת דלא נדחו דבריו לגמרי ומצטרפים דעתו לשאר אומדנות והוכחות, הבית שמואל (יז, עז) כתב דלדעת הטור והנימוקי אליבא

זיהוי מת בלי חוטם שנמצא המת בביתו או עם סימן אחר

הוא ורק בצירוף המקום שהיה אמור להיות בו מעידים שזה הוא, הכא נמי בעדות על מת, דרך משל כשעדים מעידים שראו את ראובן רצח את שמעון מאחורה ולא ראו את פניו, הדעת נוטה שלא תתקבל עדותן כי לא ראו את פניו ושמה סבורים שהוא פלוני ובאמת היה זה אדם הדומה לו, וגם הם עצמם מודים שאין טביעות עין ברורה כל כך, אבל כשיעידו על ראובן שרצח את שמעון והיה זה במקום עבודתו, בכה"ג תתקבל עדותן גם כשראו אותו מאחוריו ולא ראו את פניו, כיוון שהמושכל ראשון שלהם בצירוף מימד המקום מביא לעדות ע"פ טביעות עין ברורה. והכא נמי במת, והראשונים שחלקו על ר"ת לא חלקו היכא שמצאו אותו במקום הטבעי לו.

יש לדון בדעת החולקים על ר"ת שאין מעידים אלא על פרצוף פנים עם החוטם, האם יודו כאשר מצאו את המת בביתו דלמא עד כאן לא פליגי היכא שראו ברחוב או בשדה אבל בביתו לא פליגי ושני טעמים בדבר: חד דמצטרף לזיהוי היתר חזקת כאן נמצא כאן היה וכולי האי לא מחמירינן, ועוד דהיכא שהמושכל הראשון של העדים שאכן זה הוא לא פליגי הראשונים על ר"ת רק ס"ל דאי אפשר להגיע למושכל ראשון בלי חוטם כשאין סימן מקום או סימן אחר, וכמו שלא מצריכים בכל עדות שיראו העדים פרצוף פנים עם החוטם, כל זמן שבמושכל הראשון ראו שזה הוא, אף שאם נשאל אותם יודו שאילו היו רואים אותו במקום אחר לא היו משוכנעים שזה

ראייה לחילוק זה

שיש לאדם על אשתו ביום הוא בירור מוחלט, והוא הדין כאן בעיגון לא הצריכו פרצוף פנים עם החוטם אלא כשצריך טביעות עין, אבל שיש בירור מוחלט שזה הוא לית מאן דפליגי, כך שמעתי. ויש דוחים דאין לדמות אדם מת לאדם חי.

הגמרא בחולין (צ) מוכיחה דטביעות עין מהני, דאל"כ האיך סומא מותר באשתו בלילה, אלמא טביעות עינא דקלא מהני הכא נמי טביעות עין, ויש לתמוה למה לא הוכיחה הגמ' האיך בני אדם מותרים בנשותיהם ביום, אלמא טביעות עין מהני, אלא ע"כ דטביעות עין

זיהוי חלל שלא ידוע אם עברו ג' ימים

(קכא) כתב שהדבר צריך תלמוד דאיכא למימר ספיקא דאורייתא לחומרא, ואיכא למימר דכיון שמכירין אותו בטביעות עין,

ר"ת כתב דאף החולקים עליו יודו דהיכא שאין ידוע מתי נהרג אין לתלותו אלא בתוך שלשה ימים, אולם הרשב"א

אחר ג' ימים עיי"ש, ועיין באוצר הפוסקים (יז, טו) שהביאו שהירושלמי פוסק כרבי יהודה בן בבא לא כל האדם, ולא כל המקום, ולא כל השעות שוין, והביאו דברי האחרונים בזה עיי"ש.

מסתמא תוך ג', והאי דחיישנין שמא נתפח ונשתנית צורתו חששא דרבנן ולקולא, והביא שני גרסאות במשנה עיי"ש, והריטב"א הכריע לקולא דהאי חששא בעלמא משום מקצת מתים שמשנתנים

זיהוי חלל אחר שיצא מהמים

המראות הצובאות דמלשון השו"ע משמע כהרי"ף והטור ור' ירוחם דבעינן שיראוהו תיכף ואין שיעור לדבר, ומהרח"ש הביא עוד כמה פוסקים הסוברים כן, אבל דעת הרמ"א בהג"ה שכתב ספק אם אשתהי כו' נראה שסובר ששיעורו שעה אחת וכדעת הרמב"ם והרמב"ן והרשב"א והר"ן (שו"ת עא) והרב המגיד והריב"ש (סי' שעז) ואפשר דגם המחבר בשו"ע לא הצריך שיראהו מיד אלא בששה במים כמה ימים וכו' עכ"ד. וכמה ימים ישהה במים ויוכלו להכירו, הרשב"א והריטב"א (קכא) הבינו מדברי הרי"ף דעד חמשה יומי, וחלקו דאפילו יותר והביאו ירושלמי דעשו מעשה אחר יז' יומי עיי"ש.

בגמרא ביבמות (קטו) מעשה בשני תלמידי חכמים שהיו באין עם אבא יוסי בן סימאי בספינה, וטבעה, והשיא רבי נשותיהן ע"פ נשים ותסברא מים שאין להם סוף נינהו, ומים שאין להם סוף אשתו אסורה אלא ה"ד דאמרי אסקינהו קמן חזינהו לאלתר, וקאמרי סימנין, דלאו עלייהו סמכינן אלא אסימנים.

ומבואר דהיכא שהעלום מן המים בעינן היכר סימנים לאלתר. ובשיעור זמן לאלתר דקדקו המגיד משנה והר"ן מלשון הרמב"ם דתוך שעה חשיב מיד, וכן כתב החלקת מחוקק (יז, מט) בביאורו לשו"ע, אולם בפתחי תשובה (יז, קיז) הביא בשם

כשלא ידוע אם שחה שעה

שעה אחת אין לתלות ולומר שתוך אותה שעה שנפלט ראהו שיותר מצוי ששהה יותר משעה אחת וכן פסק הרמ"א (יז, כו).

הבית יוסף (יז, כו) הביא בשם הר"ן בתשובה דבהא אפילו ר"ת יודה דלא תלינן בתוך שעה, דכיון שאין שיעורו אלא

למה לא מהני טביעות עין / טביעות עין במת שאירע לו אירוע שרובן למיתה

לאותם שראו הטביעה דהנהו אמרי בדדמי דכיון שראו שנפלו למים בדבר מועט

הרא"ש (טו, ב) כתב דהא דבעינן ואסוקינהו קמן וחזינהו לאלתר היינו

יאמרו שאלו הם שנפלו למים אבל מי שלא ראה הטביעה ומצאו שמת ואמר שמכירו בטביעת עין לחודיה נאמן ואין מדקדקין, וכ"כ ר"י הרז"ה והטור, וכתב המהרש"ש (ס"ו נ) דהוא הדין אם נודע להם

בכירור שטבע יש חשש שיאמרו בדדמי אבל אם יצא קול בעלמא אין לחוש לכך עכ"ד. עוד נראה לומר דלא רק גבי טביעה יש חשש לבדדמי אלא הוא הדין בשאר מקרים שרובן למיתה.

האיך משיאין נשים שטבעו בעליהן ע"י טביעת עין

התוס' (קט"ו: ד"ה וקאמרי) תמהו היאך משיאין נשי בני אדם שטבעו על ידי טביעת עין בלא שום הכרת סימנים, דהא יש לחוש שיאמרו בדדמי, ותירצו דשמא איירי בסוגין כשנשחתה קצת צורת פניהם דאכלום כוורי ולא נשאר אלא מה ששנו במשנה (קכ) וכן מפרש ר"ת להלן גבי אין מעידין אלא עד ג' ימים שכשנשחתה צורת פניו מיירי כמו שמפרש במשנה אבל אם צורת פניו שלימה שריא אפי' אחר

כמה ימים וכו' עכ"ד, והרא"ש (שם) כתב דלפי מה שחילק שרק אותם שראו את הטביעה יאמרו בדדמי ניחא עכ"ד. כל האמור הוא להולכים אחר ר"ח שסובר שהספק של הגמ' בעד אחד במלחמה אם אומר בדדמי לא נפשט, אולם לרמב"ן והרשב"א והר"ן והריטב"א שסוברים שהספק נפשט לעולם עד אחד נאמן ולא חיישנין שיאמר בדדמי ואין צריך סימנים כלל.

האם מהני בהתבוננות גדולה

הראבי"ה כתב דאף דחיישנין לעדות בדדמי כיון שראו אותו נופל לים מ"מ בהתבוננות גדולה מהני, וכעין זה כתב הפתחי תשובה (יז, קכו) בשם השיבת ציון (ס"י עט) דע"כ לא אמרו התוס' והרא"ש דמי שראה הטביעה חיישנין שאמר בדדמי אלא היכא שאינו מפורש בדברי העד שהסתכל בו הרבה בהתבוננות רב רק שהעידו סתמא שהכירו אותו בטביעות עין אבל היכא שאמרו ששמו עיניהם עליו והסתכלו בו הרבה בעיון והתבוננות רב והכירוהו היטב

בהכרה ממש ולא העלימו עיניהם ממנו עד שחקרו לראות שלא היה לו שום שינוי בפנים והיה נדמה כאדם הישן על מטתו ועדים לא הסיחו דעתן מלהביט בו כ"ז שהתאמצו עמו להשיב נפשו בזה ודאי סמכינן אעדותן כו' וסברא זו הוא יסוד חזק לשעון עליו עכ"ד. מיהו מדברי התוס' לא משמע כן, דא"כ מה תמהו איך משיאין נשי בני אדם שטבעו ע"י טביעת עין, ולמה הוצרכו לתרץ דהיכא דהגוף שלם שאני, נימא דבהתבוננות גדולה מעידים.

האם המים משנים צורת הפנים

רש"י (קטו: ד"ה וקאמרי) כתב דהחשש בסוגין לא משום שיאמרו בדדמי אלא משום שהמים משנים צורת הפנים, הראשונים הקשו עליו דהא אמרנן להלן (קכא) דמיא מצמת צמתי היכא דליכא מכה, ויש ליישב דלעולם המים משנים צורת הפנים אבל אינם משנים את הסימנים בגופו. ושמעתי מהגר"א לנדאו שבזמננו המים משנים צורת הפנים אפילו תוך ג' ימים ע"כ, ואתי שפיר לפי דברי רש"י הנ"ל.

זיהוי ע"פ בגדיו ומסמכים

במשנה ביבמות (קכ:) אין מעידין אלא על פרצוף פנים עם החוטם אע"פ שיש סימנים בגופו ובכליו. ופריך בגמ' להך לישנא דרבא דסימנים דאורייתא, אמאי לא מהני סימנים בכליו, ומשני דחיישנין לשאלה (שהשאל כליו לאחר והוא הדין דחיישנין למכירה או לאבידה חלקת מחוקק יז, מב). ושוב פרכינן אי חיישנין לשאלה, חמור בסימני אוכף היכי מהדרין (דקיי"ל בב"מ כז. שמחזירים למאבד) ומשני לא שילי אינשי אוכפא דמסקיב ליה לחמרא. מצאו קשור בכיס ובארנקי ובטבעת היכי מהדרין טבעת חייש לזיופי, כיס וארנק מנחשי אינשי ולא מושלי. ומבואר בסוגין דישנם חפצים שאין בני

אדם רגילים להשאל מסיבות שונות, ואין לחוש לשאלה, והגמרא מושה בין אבידה לעיגון דבכלים כאלו אפשר לעדים להעיד שראו הכלים ולהתיר העגונה. לענין הלכה הרי"ף והרא"ש העתיקו המשנה כצורתה ומשמע מדבריהם דחיישנין לשאלה בכל החפצים, וביאר הבית שמואל דסבירא להו דסימנים דרבנן, ואם כן צריך סימן מובהק ואע"פ שאין דרך להשאל כלים אלו מ"מ לאו סימן מובהק הוא. אלא שהקשה דהא מחזירים גט בסימנים ולא חיישנין לשאלה (ס' קלב), ותירץ דבגט הבעל דבר לפנינו ולא אמר שהשאל אבל כאן חיישנין שמא הבעל השאל.

לענין הלכה

בתשובת בית יוסף ובשו"ע (יז, כד) פסק כהרי"ף דחיישנין לשאלה גם בכיס וארנקי, הבית שמואל הכריע דלא חיישנין לשאלה בכיס וארנקי, דהא התוס' הר"ן והנמוקי יוסף סבירא להו דלא חיישנין כלל לשאלה אם כן בכלים אלו יש להקל. וגם החלקת מחוקק כתב שבתרומת הדשן

(ס' קסא) משמע קצת דלא חיישנין לשאלה באותן כלים הנזכרים ומספקא ליה האי דינא. עוד הביא הפתחי תשובה (יז, צה) בשם כמה אחרונים דבכל בגדיו אין לחוש לשאלה. והביא שנחלקו האחרונים האם חיישנין לשאלה כשנמצאו סימנים בנונים בגופו, כגון ארוך וגוץ, דאפשר דעד כאן

חיישנין לשאלה שלא נמצאו סימנים בגופו, אבל שהשאל כליו למי שיש לו סימנים אמצעים כמותו לא חיישנין עיי"ש.

חייל שנמצאה דיסקית עם שמו

יש לדון בחייל הרוג שנמצאה דיסקית בצוארו האם חיישנין לשאלה. נראה דלכולי עלמא לא חיישנין לשאלה לא מיביעא לסוברים דלא חיישנין לשאלה בכיס וארנק כ"ש בדיסקית, אלא אפילו הסוברים דחיישנין לשאלה בדסקית יודו, לפי שהבית שמואל ביאר שיטתם משום דבעינן סימן מובהק והיינו אע"ג דאין רגילות להשאל מ"מ לאו סימן מובהק הוא אבל דיסקית שכל מהותה לזהות החללים ונזהרים שלא להשאלה יותר מכל כלי אחר. וגם אין בה שימוש להשאלה ומכירה וגם חשש אבידה ליכא

דאין המוצא רגיל לשים על צוארו, אם כן ודאי שאין לחוש לשאלה. וכעין זה הביא היביע אומר (שם אות ה) בשם הפוסקים והוסיפו עוד סברות שאם ישאילו כן יענשו מצד השלטון, ועוד דכל היוצא למלחמה הורע חזקת חייו ובכה"ג כו"ע יודו שלא חיישנין לשאלה דרק במי שיש לו חזקת חיים אמרו כן עיי"ש, מיהו מהגר"א לנדאו שמעתי שאין זה סימן כלל דהרבה פעמים החיילים מאבדים את הדיסקית ומשאילים אחד לשני, כדי להופיע למסדר עם דיסקית ולא להענש, וגם דיסקית שבתוך הנעל אינו אלא סימן בינוני עכ"ד.

זיהוי חלל ע"פ קוצב לב / קעקועים / משקפים

כל קוצב לב יש לו מספר סידורי ייחודי רק לו ואין לך סימן מובהק מזה דהרי לא חיישנין לשאלה, וכן שמעתי מהגר"א לנדאו שמתירים עגונה ע"פ קוצב לב. עוד אמר דישנם קעקועים שנחשבים לסימן מובהק ביותר כגון שכתוב 'קובי ורותי וכו'' במקום מצומצם בגוף. עוד יש לדון האם יש לחוש

במשקפים לשאלה או דלמא איתרמי אותם משקפים ועדשות לאחר, ולכאורה משקפים אין הדרך להשאל שהרי צריך אותם בכל שעה אא"כ היו אלו משקפים שאין לובש אותם כל שעה, ולא חיישנין דאיתרמי אחר שנהרג ויש לו אותו סוג מסגרת ועדשות דכולי האי לא חיישנין והוי כסימן מובהק.

תעודת זהות ורישיון נהיגה ורב קו

לגבי תעודת זהות ורישיון נהיגה אם נמצא רכב או אופנוע שעשה תאונה ולא מזהים את הנהג, והתעודה נמצאה בתא

הכפפות, יש לחוש דהשאל את הרכב עם הרישיון בתוכו, ומעשה באחד שעשה תאונה באופנוע ונהרג ובא שוטר והודיע

תעודת זהות ואחר מצא ומשתמש עמה וכו', ועיין בחלקת מחוקק (יז, מב) שכתב דלא רק לשאלה חיישנין ה"ה למכירה ולאבדה, וא"כ נימא אנן דחיישנין לתעודת זהות שנאבדה לו או מזויפות, ועיין בפתחי תשובה (יז, קא) וצ"ע לדינא. לגבי רב קו נראה פשוט דחיישנין לשאלה דמעשים שבכל יום שמשאילים אחד לשני את הרב קו.

למשפחה כי בנם נהרג ואמרה לו האם שבנה ישן בחדרו, והתברר שהשאל את האופנוע לחברו עם הרישיון בתא כפפות. ויש לדון אם נמצא תעודת זהות או רישיון בחלל האם יש לחוש שהשאל לאחר דאף דלא חיישנין לשאלה ממש מ"מ יש לחוש ששלח את חברו להביא לו איזה חפץ שצריך להציג תעודת זהות או רישיון, וכן יש לחוש שמא אבד או נגנב לו פעם

מרשם שיניים וסימנים בגופו

עקירות בכמה וכמה מקומות, ובצמצום המקומות, דהוה ליה כנקב יש בו בצד אות פלונית (גיטין כז: וטושו"ע אה"ז קלב, ד).. "עכ"ל. ומהגר"א לנדאו שמעתי שיש להסתפק היכא שהשיניים נפלו מחמת מכה, ובא רופא מומחה והרכיב את שיניו כמות שהיו האם ניתן לזהות ע"פ מרשם שיניים או לא עכ"ד, ונראה דחשיב זה לסימן אמצעי דחזי להצטרף לסימן אחר ליצור סימן מובהק ביחד.

כתב היביע אומר (שם) "במקרים רבים היה צורך לזהות החלל ע"פ מרשם שיניים שנמצאו אצל הרופא שיניים שטיפל בו מחיים, והנה בתשובת מהרא"י.. כתב שאם יש נקב בשן חשיב סימן מובהק, ועדיף ממה שכתב האור זרוע שאם מעיד על גבשושית על החוטם, ונמצא כן, ודאי חשיב סימן מובהק, וסמכין עליה.. כיוצא בזה כתב בשו"ת מהרי"ו (ס' קא).. ושאר האחרונים. וכ"ש כאן שיש סתימות או

טביעת אצבע

זיהוי של טביעת האצבעות של החלל. והסכים עמו רב אחד בירחון הפרדס תשי"ד (והובא באוצר הפוסקים ה דקנ"ב ע"ד) וסמכנו על זה בצירוף הוכחות ואומדנות אחרות" עכ"ל. כעת בארץ יש מאגר טביעות אצבע בצה"ל, ובמטרה למי שיש לו עבר פלילי אבל מי שלא שירת בצה"ל ואין לו עבר פלילי, אין לו טביעת אצבע שיוכלו להשוות אליה, בעולם

עוד כתב ביביע אומר (שם ס"ו א) "וכמו כן צירפנו זיהוי ע"פ טביעת אצבעות, לשאר הוכחות על זיהוי חלל, ובירחון הפרדס תמוז תשי"ג כתב הרה"ג ר' דוב בורשטיין ז"ל אב"ד ת"א- יפו, שהואיל ונמנו וגמור בסוד חכמי המשפט והרפואה שהשרטוטים באצבעות האדם אין להם דמיון כלל מאדם לחבירו, ואפילו אחד מני אלף ריבוא, לכן יש להקל בעגונה ע"פ

המשפט כדי לזהות אדם ע"פ טביעות האצבע מצריכים בין 12 ל-24 נקודות

השוואה, כאן בארץ אמר לי הגר"א לנדאו שמצריכים 24 נקודות השוואה.

זיהוי על פי דנ"א הארכנו בזה לעיל גבי התרת ממזרים.

זיהוי חלל ע"פ תמונה

בולט והתמונה אינה בולטת (ע"ן תוס' כד: ד"ה והא) עכ"ד. ועיקר הראייה לא התברר לי, דהרי כאן אנו צריכים לקבוע עם זה אותו אדם על פי תמונה ושם העדים מעידים על שראו הלבנה ורבן גמליאל רק בדק אותם שמא טועים הם, אמנם לדינא נראה להקל כמו שכתב המשיב דבר (ד, כג) דהוי כסימן מובהק שאיש שכך התמונה שלו הוא מת, שאין פרצופין של שני ב"א דומין זה לזה והני מילי בתוך ג' ימים שלא השתנה פרצופו.

במשנה ראש השנה (כד) דמות צורות לבנה היו לו לרבן גמליאל בטבלא ובכותל בעלייתו שבהן מראה את ההדיוטות ואומר הכזה ראית או כזה. מכאן רצה ללמוד האבן יקרה (א, יט) דיש לסמוך על זיהוי ע"פ תמונה דאם בקידוש החודש שצריך עדות מהתורה מועיל מדוע לא נסמוך על זה בהיתר עגונה. והפוסקים דחו ראייתו שהלבנה אינה בולטת ברקיע, וכן הצורה של רבן גמליאל, משא"כ פרצוף האדם שהוא

עוד מפוסקי זמננו

להלכה כהש"ך והנתיבות המשפט. ועיקר המח' של הקצות החושן והנתיבות המשפט נסובה סביב דברי התוס' (חולין צו. ד"ה פלניא) שכתבו "אבל בממון שביד הבעלים אין להוציא ע"י סימנין דהכא נמי לא הוה מפקינן חפץ מיד בעלים אי אתו סהדי ואמרי ההוא חפץ דהאי סימניה והאי סימניה דפלניא הוא" עכ"ד. והנתיבות המשפט דחק דבריהם דמיירי בסימן אמצעי אבל בסימן מובהק מודים התוס' שמוציאין ממון עיי"ש. ובברכת רצ"ה (ס' ג) כתב לחלק דשאני כתיבת יד לזה דלא חשיב קיום מעליא משום

העין יצחק (אה"ע"ז לא) דן בדין עגונה שיש תמונה המעדת על מת (תוך ג' ימים שאין הפרצוף משתנה) והכירה האשה כי הוא בעלה וגם הביאה תמונות זהות אם אפשר לסמוך על השוואת התמונות. ודימה למח' הש"ך (ס"ט, יב) והנתיבות המשפט (מו, ח) עם הקצות החושן גבי קיום כתב ידו של הלוח מכתב אחר, דלדעת הש"ך והנתיבות המשפט מהני מן התורה כסימן מובהק, ולדעת הקצות החושן (מו, ח) אין מוציאין ממון ע"י סימנים כלל. והכא נמי אפשר לקיים הדבר שהוא בעלה ע"י דימוי לתמונות אחרות וע"פ זה העלה להתירה דהעיקר

מדמיון כתב ידו דבכתב ידו אי אפשר שיהיה דומה ממש, משא"כ תמונה שהיא על פי הטבע שצורת בבואה שלו נקלטת בדיוק וניכרת יפה לילדים עדיף טפי. עיין עוד בפניני הלכה (כתובות כ), וביביע אומר (שם אות יז-יט) שליקטו דברי הפוסקים בזה.

דחיישינן לזיופא, כי המזייף יעשה כל טצדקי להתדמות לחתימת יד הלוה בכוונה מכוונת, משא"כ בנידון דידן דלא חיישינן אלא דילמא אתרמי כה"ג ומשום הכי לא חיישינן לכ"ע ע"י דמיון תמונה, עוד יש שכתבו לחלק דתמונה עדיפא טפי

עירופי סימנים

בני אדם נמצאים שהן בינונים בקומה וגם שפניהם אדומים ועיניה שחורות... אמנם אשירי התיר עובדא דידיה משום טעם אחר, דכיון שהעיד ראובן בן יעקב ולא הוחזקו ראובן בן יעקב אחר חוץ מבעל אשה זאת סמכין עליה.. והשתא בנידון דידן נמי אי לא הוחזקו שני משה בן יונתן.. ואפילו אם נמצאו. והן לפנינו בחיים עודנו מה בכך אין להסתפק בהן, אלא בעינן שני משה בן יונתן שנתכסו מן העיץ", הובא דבריו בבית יוסף וברמ"א (אעה"ז יז, כד).

כתב בתרומת הדשן (סי רכז) "באת להתיר משום סימנים בקומה ותואר ושיעור, ודעתך לומר דוקא בסימן ארוך וגוף לחודיה לא שרינן אבל היכא דאיכא בהדיה ג"כ סימנים מתואר ושיעור סמכין עלייהו. לא משמע הכי כלל.. וכן מצאתי בתשובות האשירי (כלל נא, א) עובדא חדא כמעט ממש כהדין עובדא, שהעיד.. אדם בינוני לא ארוך ולא גוף והיו פניו אדומים ועיניו שחורות.. דאין להתירה כלל מחמת הסימנים לפי שאינן מובהקין כלל, כי כמה

אופנים שמיצרפים כמה סימנים

בהיותם בציצילי"א ופשיטא דלכולי האי ליכא למיחש עכ"ל. וכעין זה כתב הבית יוסף (שם) בשם הרא"ש וז"ל תלמיד אחד בא לטוליטולה ללמוד לפני הרא"ש והעתיק התוספות שחיבר הרא"ש, אחר כן יצא לשוב לארצו ואחר כך בא תלמיד אחד ממיוורקא והעיד שעבר עליו תלמיד אחד ששמו רבי אשר וסיפר לו שבא מטוליטלה ושלמד לפני הרא"ש והראה לו תוספות הרא"ש ואחר ימים נפטר והתיר הרא"ש אשת רבי אשר מרוסיא ע"פ עדות

לכאורה דברי תרומת הדשן אינם עולים בקנה אחד עם דברי המהרי"ק שהביא הבית יוסף (אעה"ז יז, יח) וז"ל ואם באנו לחוש ולומר שמא אינו בעלה של דבורה הנזכר יצטרך לומר ששני דוד בר שלמה היו ושניהם היו מרוסיאה ושניהם הלכו בציצילי"א ושניהם לקחו ב' נשים ושניהם היו להם אחות נשואה ואחי בעלה היה נקרא יונה ושניהם היה להם בן שנקרא שלמה וגם אח שנקרא חיים וגם יצטרך לומר שלשניהם היתה להם אם שנפטרה

זו עכ"ל. וכיוצא בזה כתב הדרכי משה (יז), בשם המהר"י וויל וז"ל כתב שם ביהודי אחד שהיה בדרך ושמעו שיהודי אחד נהרג בדרך תלינן בודאי שאותו יהודי

הוא בצירוף סימני גופו וכליו עכ"ל. ומדלא העירו הפוסקים שהנך פוסקים חולקים על תרומת הדשן צ"ל דאין כאן מחלוקת ועיין מה שכתבנו בסמוך.

לענין הלכה

כתב הפתחי תשובה (יז, קז) בשם מהר"ר דניאל שנראה דדוקא בסימנים מפוזרים לא אמרינן צירוף סימנים כמ"ש בתרומת הדשן שהיה בינוני אדמוני וקווצותיו תלתלים וכיוצא בזה אבל אם באבר אחד יש כמה שינויים אע"ג דכל שינוי לחוד סימן גרוע הוא מ"מ בהצטרפם נעשה סימן מובהק דלא שכיח ג' ד' שינויים באבר אחד וצריך לבדוק ולחקור אחר זה באנשים אם שכיח דבר זה. עוד הביא (יז),

קו) רבים מן האחרונים שמצרפים סימנים אמצעים הקרובים להיות סימן מובהק אע"פ שהם בכל הגוף וכן סימנים גרועים להיות סימן אמצעי והכל לפי עיני ראות הדיין. ובמהר"ם אלשקר (סו עמ' ריח) הביא תשובת הרמב"ם שגם סימנים גרועים בכל הגוף מצטרפים להיות סימן מובהק. ומכל האמור נראה להוכיח שכל דבר שאינו מצוי הוי סימן, מיהו עיין בחלקת מחוקק (יז, מג) ובגר"א (יז, פו).